Kerk is of geheel door God is verlaten, is niet moeilijk te beantwoorden. Calvijn heeft steeds erkend, dat Gods Geest nog niet geheel van de Roomsche Kerk was geweken; dat onder de ruïnen van het Pausdom nog een stuk van de Christelijke Kerk was overgebleven; maar daaruit volgde zeker niet, dat de afscheiding van de Roomsche Kerk daarom ongeoorloofd was. Dat God de Heere trots de ontrouw en zonde, die in een Kerk gevonden worden, haar nog geen scheidsbrief gegeven heeft, maar nog voortgaat met Zijn Geest in haar te werken, mag voor ons geen grond wezen om met zulk een Kerk in gemeenschap te leven, wanneer we daardoor aan haar zonden deel zouden hebben. Zoo heeft reeds Maresius in zijn verklaring van onze Geloofsbelijdenis dit argument beantwoord, dat ook toen reeds tegen de Gereformeerde Kerken werd aangevoerd. En volkomen terecht. Het is daarom zoo dwaas, wanneer ditzelfde argument thans weer gebruikt wordt om het blijven bij de Hervormde Kerk te verdedigen en de afscheiding van deze Kerk af te keuren. Men vergeet dan, dat precies hetzelfde van de Roomsche Kerk kan gezegd worden. Want dat Gods Geest ook deze Kerk nog niet geheel verlaten heeft, zal wel door ieder worden toegestemd. Anders zou geen Roomsch Christen kunnen zalig worden.

Het is dan ook volkomen onjuist, wanneer men meent, dat het scheiden van een Kerk alleen dan geoorloofd is, wanneer deze Kerk een valsche Kerk is geworden of door God verlaten is. Voetius, hoe scherp hij ook elke eigenwillige separatie van de Kerk, waartoe men behoort, om daartegenover een nieuwe Kerk op te richten, veroordeelt, verklaart toch uitdrukkelijk, dat hij er niet aan dacht de vrome en rechtzinnige broeders in Engeland, die zich in zijne dagen van de Anglikaansche Kerk hadden afgezonderd en eigen godsdienstoefeningen hielden, omdat het semipapisme in deze Kerk hand over hand toenam en allerlei ceremoniën aan de gemeenten werden opgedrongen, deswege van schisma te beschuldigen, en verwijst naar hetgeen de Gereformeerden zelf in ons vaderland hadden gedaan, toen het Remonstrantisme in de Kerk de overhand had gekregen. (t. I p. 68). Nu is de Anglicaansche Kerk nooit door onze Vaderen als een valsche Kerk beschouwd, of ontkend, dat in haar, trots haar vele gebreken, nog de Geest des Heeren werkte. Zelfs wijst Voetius er met nadruk op, dat deze vrome en orthodoxe broeders, die zich van de Anglicaansche Kerk hadden afgezonderd, dit niet voor goed hadden gedaan, maar alleen in de hoop, dat in de toekomst nog eens betere tijden voor deze Kerk zouden aanbreken en de waarheid weder in haar midden triumfeeren zou. En al is deze hoop niet vervuld; al hebben de Presbyteriaansche Kerken naast de Anglicaansche Staatskerk een zelfstandig leven moeten leiden; wie zal daarom de stichters van deze Presbyteriaansche Kerk veroordeelen, of meenen, *dat zij de Kerk* van Christus onnoodig hebben verscheurd? Indien de Protestantsche Kerk in Engeland gedeeld is, dan ligt de schuld daarvan zeker niet bij deze Presbyteriaanen, maar bij de Anglicaansche Kerk zelve.

Dr. H. H. K.

Leestafel.

I.

Ds. G. Wisse, De dood en het hiern amaals. Leiden, Buurman & De Kler 1918.

Het is mij een bijzonder genoegen te bespreken dit jongste, ons onlangs toegezonden geschrift van den predikant van Driebergen. 'n Bijzonder genoegen, niet alleen omdat ik het in hoofdzaak goed eens ben met den inhoud en omdat de weg, die bij de behandeling van het onderwerp is gevolgd, mij juist voorkomt, maar ook omdat het doel hetwelk de auteur er zich mee gesteld heeft, mijn volle sympathie heeft.

Meer nog dan het mysterie van het »leven« heeft altijd en overal berig gehouden den, althans nog niet aan alle »eeuwigheidsgedachten« ontzonken mensch, het mysterie van »dood en hiernamaals.« Achter het groote vraagteeken dat menschelijke bezinning hier zet, zijn vele en velerlei antwoorden geplaatst, maar God heeft er slechts één antwoord op gegeven.

Het antwoord Zijner bijzondere openbaring. Vervat in de Schrift.

Kort saamgevat in dat woord uit Rom. 6 : 23 wat Ds. Wisse zoo terecht vóóraan liet afdrukken: De bezoldiging der zonde is de dood, maar de genadegifte Gods is het eeuwige leven, door Jezus Christus onzen Heere.

Het eenig antwoord dat verstand en gemoed bevredigt van ieder, die gelooft.

* * *

Dan, onder de vrije religieuse groepen ten onzent of de »vrijzinnigheid«, die niet aan »eeuwigheidsgedachten« ontzonken, maar wel aan »het Schriftgeloof«, biedt dit antwoord heel geen bevrediging meer.

Onder »de vrije christelijke groepen« ten onzent, of de »vrijzinnigheid«, die evenmin aan »eeuwigheidsgedachten«, ontzonken is, maar aan wie het »Schriftgeloof« al meer ontzinkt en die, omdat zij ook vrij of los van hun »Kerkgeloof« zijn, niet dan van een »ondogmatisch Christendom« willen weten, biedt het Godswoord van Rom. 6 : 23 al minder bevrediging.

Het doel nu hetwelk Ds. Wisse met zijn De dood en het hiernamaals, gelijk mij na lezing bleek, zich heeft gesteld, is mij daarom zoo sympathiek, wijl dat doel is niet alleen de gebondenheid aan de Schrift, maar ook aan het Kerkgeloof te vorderen.

* * *

Met deze sympathiebetuiging zou ik, ter aanbeveling van dit boek, reeds kunnen volstaan bij allen, die, met mij, vast overtuigd zijn, dat in de Schrift »genoegzaam geleerd wordt al hetgeen de mensch schuldig is te gelooven om zalig te worden« en ook, dat, wat onze Gereformeerde Kerken als dogma omtrent »de laatste dingen« belijden, op de Schrift is gegrond, en aan wie, bij deze tweeërlei overtuiging, dan evenals mij, de zaligheid onzer medemenschen ter harte gaat.

En dit alles te meer, nu, zoowel van de vrijzinnigheid der »Vrije Religieuse Groepen«, als van die der »Vrije Christelijke Groepen«, ook in onze Gereformeerde Kerken de »ontbindende« inwerking valt te bespeuren.

Dan, zooals ik mijn plicht als Leestafelschrijver van De Heraut, in de nu reeds tien jaren waarin ik dit werk doe, steeds heb opgevat, kan ik het bij een sympathie-betuiging niet laten, maar voel ik mij gedrongen onze lezers omtrent dit zoo voorname werk van onzen Ds. Wisse nog wat nader in te lichten.

* * *

De dood en het hiernamaals dan is een boek van 145 bladzijden.

Het doet al terstond weldadig aan, dat op een der eerste bladzijden het eerste, op den achterkant der laatste bladzij het laatste couplet van v. Oosterzee's bekende en mooie vers: »De dood heeft mij een brief geschreven« staat afgedrukt. Niet bepaald weldadig, althans mij, dat nà de bladzijde: Inhoudsopgave, ook in dit boek weer een lijst der Opera Omnia des Heeren Wisse is opgenomen. Die Inhoudsopgave bevat de titels der 18 hoofdstukken waarin de Schrijver zijn werk heeft gedeeld.

Van die 18 wil ik ditmaal de eerste 8, een volgend maal de laatste 10 bespreken.

De titels dan der eerste 8 zijn: Het Stervensvraagstuk, Het Bewijs der Onsterfelijkheid, De Onsterfelijkheidsleer der H. Schrift, De Uitvaart der Ziel, Het Sterfbed van Gods Kind, De Christelijke Begrafenis, De Leer van een Tusschenstaat.

Ter oriënteering onzer lezers, zal ik een korte samenvatting van den inhoud van elk dezer 8 hoofdstukken geven, waaraan ik, voor het geval dat ik 'n enkele bedenking heb, die er in alle bescheidenheid aan zal toevoegen.

* * *

Hoofdstuk I, Het Stervensvraagstuk begint, zooals met de stukken wordt aangetoond, met het nietongegrond verwijt te richten aan het, in de tweede helft der vorige eeuw, weer opkomende materialisme, dat het, bij zijn hooge pretentie het levensraadsel te verklaren, »evenmin het *leven* kon verklaren, als het in staat bleek het stervensvraagstuk te beantwoorden«.

Het materialisme, dat het wezen der ons verschijnende werkelijkheid alleen ziet als »stof en kracht« en daarom een wereldkijk is, die aan alle »eeuwigheidsgedachten« heel is ontzonken, heeft als mislukte poging tot wereld- en levensverklaring dan ook vrijwel uitgediend. De gevolgtrekkingen uit dit systeem van wijsbegeerte, dat er noch hemel, noch onsterfelijkheid is, en wij ons moeten vergenoegen met het »leven hier« zijn, omdat ze den geest en daarmee het »bewustzijn« en »zelfbewustzijn« onverklaard laten, dan ook vervallen. Heel juist schrijft Ds. Wisse: »Het »stoffelijk« vraagstuk vraagstuk van de 19e eeuw krijgt al sterker concurrent in het »geestelijke« van de 20e eeuw." »Want, de mensch is meer dan zijn lichaam en in zijn in-wezen is hij geest; en... hij gevoelt 't weer ook, meer dan ooit.« Ik veroorloof mij hier de vraag of: »vele menschen gevoelen« in dit nàzinnetje niet juister zou wezen? Goed eens ben ik het echter met den schrijver, dat het »weer in zijn in-wezen zich geest voelen,« en dus ook wat ik hier boven noemde het niet ontzonken-zijn aan »eeuwigheidsgedachten", nog niet specifiek »christelijke« is. Wisse doet dit dan ook uitkomen waar hij, tegenover de lichtzinnige en oppervlakkige beschouwingen omtrent den dood en het hiernamaals, de ernstige en diepe van niet-christen stelt. Verder wordt er in dit hoofdstuk op gewezen, dat wijl het mysterie van het sterven nooit verklaard is en ook niet kàn verklaard worden door de »wetenschap«, Prof. Tiele het vraagstuk juist stelde in deze woorden: »niet de onsterfelijkheid moet bewezen, maar de dood moet verklaard.«

Ten slotte wordt in dit hoofdstuk gezegd, dat alleen de bijzondere openbaring in Gods Woord ons een antwoord biedt, niet ter »verklaring« maar ter »toelichting«: waarom wij sterven. En deze is dan het verband tusschen den *dood* en de *zonde*. Om dit nog dieper »in te blikken« wijdt de auteur een zevental bladzijden aan de tegenstelling van dood en leven. Bladzijden van wonder-schoonen inhoud waarin hij leven en dood als door God gewrochte »compositie« of »verbinding« en „decompositie" of „ontbinding", dus geen *vernietiging*, van ziel en lichaam tegenover elkaar stelt. Alleen maar, is hier de bewering, dat met den zondeval ophield de band, die den eenling verbond aan de menschheid met het oog op het »gemeenschapsgevoel« en het „soortbewustzijn", wel juist? Na dit, wat ik zou willen noemen „inleidend" hoofdstuk volgen dan die over Het Bewijs der Onsterfelijkheid (II) en dat over: De Onsterfelijkheidsleer in de H. Schrift.

* * *

Herinnerend aan het zooeven hier vermelde woord van Tiele richt Wisse de vraag tot de materialisten: „bewijs ons dat de mensch *niet* voortbestaat?" en vermeldt dan de vijf bekende wijsgeerige bewijzen voor het voortbestaan der ziel, waaraan hij dan als 6de nog toevoegt het *spiritische* waar hij echter waarde aan onzegt en waarop hij in p. 13 terugkomt en het *occultische* dat met zijn telepathie, hypnotisme, magnetisme en clairvoyance, welke verschijnselen hij later bespreekt, althans »onomstootelijk in het licht heeft gesteld, dat de mensch meer is dan zijn lichaam", en waarom hij daarover den ook beter te spreken is. Toch meent hij, en dat met toespeling op het bekende:

Wär' nicht das Auge sonnenhaft,
Die Sonne könnt' es nie erblicken;

zoowel aan het occultische als aan de 5 wijsgeerige »bewijzen voor het voortbestaan der ziel" slechts betrekkelijke waarde te moeten toekennen.

Daarmee komt hij dan tot de Onsterfelijkheidsleer der H. Schrift.

Belangrijk is hier zijn opmerking, dat in strikten zin God alleen onsterfelijk is, waarvoor hij dan verwijst naar I Tim. 6 : 16, maar dat de menschelijke ziel dit niet is als God, »uit en door zich zelf," doch uit kracht van Scheppingsordinantie is. Verder ook wat hier gezegd wordt over het feit, dat en de reden waarom de Schrift de onsterfelijkheid der ziel »niet in den breede betoogt." Eindelijk ook de anti-these tusschen de onsterfelijkheidsleer van de Oude en Nieuwe wijsbegeerte en die der H. Schrift; de bevestiging op grond van bezonnen exegese tegenover de ontkenning van het onsterfelijkheidsgeloof onder de Oude bedeeling waarbij o.m. Jezus' woord tot de Sadduceën in verband wordt gebracht met Exodus 3 : 6; en dan hoe, in het N. T., deze leer nog klaarder wordt onderwezen.

* * *

Volgen de twee hoofdstukken, die weer saam zijn te nemen, De uitvaart der ziel (h 4) en Het sterfbed van Gods kind (h. 5).

Voor Wisse is blijkbaar, en ik ben het daar goed met hem in eens, de ziel even als het lichaam 'n *substantia incompleta*, of een »onvolledig wezen"; die eerst gecomponeerd of verbonden de *substantie completa* mensch vormt.

In het eerste dezer twee hoofdstukken geeft hij met even groote bezonnenheid als teederheid een antwoord op de vele vragen, die ons bij het »sterven" van 'n mensch, onverschillig of het een gelcovige dan wel 'n ongeloovige is, op de lippen komen.

In het daaropvolgende gaat het over het specifiek verschil tusschen het sterven van den »bekeerde" en den »onbekeerde". De schrijver toont in deze twee hoofdstukken, dat het hem allerminst aan inzicht in menschelijk zieleleven ontbreekt en juist daarom verwondert het mij, dat bij het verwijzen naar het verschil bij alle overeenkomst, het »temperaments-verschil" door hem niet genoemd is. Dit doet echter weinig àf aan de rijke vertroosting en bemoediging, die de christelijke lezer, met name in dit 5e hoofdstuk, kan vinden.

* * *

Met de drie volgende hoofdstukken, 6—8 komen wij van den »dood" of het »sterven", op het »hiernamaals".

In het eerst van dit drietal: De Christelijke begrafenis wordt er op gewezen, dat den christen, omdat het *maar*, *toch* èn *ook* zijn lichaam is, niet het »verbranden", maar het »begraven" van het ontzielde lijf voegt. Opmerkelijk is hier, tegenover de weer opkomende heidensche »zede" van het verbranden, het verwijzen naar de zede van Israël en in verband daarmee naar Jozef's bevel, dat men »bij vertrek uit Egypte zijn beenderen zou opvoeren vandaar".

Het tweede van dit drietal: De Leer van een Tusschenstaat, of de toestand der ziel in haar »afgescheidenheid", geeft minder dan men, op dezen titel afgaande, zou verwachten, wijl het niets heeft over den Sjeol of het »doodenrijk", doch slechts een weerlegging bevat van de hedendaagsche Theosophie. Als voorbehoedsmiddel tegen het vervallen in deze geloofsvoorstellingen van het oud-Indische heidendom dèser „vrije religieuse groep", toch wel een, om voor onze jongeren te lezen, 'n niet ondienstig hoofdstuk.

En het laatste van dit drietal: Geen bekeering na den dood weerlegt, mèn door de juiste uitlegging van 1 Petri 3 : 19—21 en 4 : 6, de »in den nieuwen tijd weer naar voren getreden opvatting, dat de mensch nà het sterven nog eenmaal de gelegenheid zou ontvangen, om zich tot Christus te wenden, en alzoo nog behouden te kunnen worden".

G.

Voor Kinderen.

HET HOOGSTE.

Koning Chosroës van Perzië was eens in een geweldigen oorlog gewikkeld die hem in alle opzichten veel kostte, wijl zijn vijanden zeer talrijk waren. Doch na langdurigen strijd gelukte het hem hen allen te overwinnen.

Toen hij nu in zegepraal uit den krijg was teruggekeerd, gaf hij uit blijdschap een dier groote Oostersche feesten die in Perzie niet onbekend waren, gelijk onder anderen blijkt uit hetgeen wij lezen van koning Ahasveros, in het eerste hoofdstuk van het boek Esther. Twee maanden lang was het feest voor oud en jong, arm en rijk. Grooten en geringen waren gasten des konings, en werden vorstelijk onthaald.

Tot de feestelijkheden behoorden ook spelen en wedrennen, onder anderen harddraverijen en spiegelgevechten. Daaraan namen de grooten en edelen, de ridders en krijgslieden deel. Men draafde om het hardst op vlugge, prachtige paarden. Wie het eerst den eindpaal van de loopbaan bereikte, ontving een fraai, kostbaar geschenk.

Onder de genoodigden was ook een jong krijgsbevelhebber die zich in den oorlog roemrijk onderscheiden had. Hij kwam, gezeten op een jong, moedig paard, licht en vlug als zijn berijder. Beiden werden door allen geprezen.

Toen het harddraven zou beginnen meldde ook de jonge krijgsman zich aan ter deelneming. Negen ruiters zouden met hem den wedstrijd in de lange renbaan wagen. Allen schaarden zich; het teeken werd gegeven, en als pijlen uit den boog vlogen de vurige rossen vooruit, als begrepen zij dat er ditmaal een prijs te winnen viel.

Maar het duurde slechts enkele seconden of het paard van Mirza — zoo heette de jonge krijgsman — was reeds al den anderen vooruit. Dat prikkelde de berijders, die nu hun uiterste best deden den jonkman althans bij te houden, liever nog vooruit te komen.

Maar vergeefs, geen paard bleek in snelheid tegen dat van Mirza opgewassen. Hij en zijn ros waren vooruit en lieten de anderen steeds verder achter zich. Eer deze den eindpaal der renbaan nog zagen, was de jonge strijder reeds aangekomen.

Al de toeschouwers juichten. Kort na hem hadden ook anderen het doel bereikt. Maar hij was toch de eerste. Hij had gewonnen.

Des middags gaf de Koning een groot feest ter eere der overwinnaars. Mirza had de eereplaats. Koning Chosroës hield een lofrede tot allen die zich onderscheiden hadden, en deelde toen de prijzen uit. Gelijk den hoogsten lof kreeg Mirza ook den hoogsten prijs. 't Was een zware, gouden keten met prachtige juweelen gesierd.

Nog lang bleef men feestelijk bijeen, en allen gingen verblijd huiswaarts, al kon ook menigeen zijn spijt niet geheel onderdrukken, dat Mirza hem voor geweest was. Deze ging, vóór hij zich ter ruste legde, zijn geliefd en trouw paard nog eens opzoeken en streelen. Nu hij had dan ook aan dat vlugge, wakkere dier zijn overwinning te danken.

Den volgenden dag liet de Koning Mirza bij zich komen en sprak:

»Mijn vriend, hij hebt gisteren over allen gezegepraald. Dat dankt ge voor een deel aan uw edel rijdier, een prachtig beest. Wilt gij het mij voor duizend goudstukken afstaan? Dat is zeker tweemaal de waarde."

Mirza zag niet vroolijk. Het aanbod mocht schitterend zijn, om een of andere reden leek het hem niet.

»Zijt ge niet tevreden?" vroeg de koning. »Welnu dan bied ik u het dubbele aan."

»Vergeef mij, o Vorst" sprak Mirza, »maar ook voor het dubbele, ja drievoudige kan ik u mijn ros niet afstaan. Van joogs af heeft het mij gedragen. Het heeft mij in den strijd gevoerd en weer uit den slag. Het kent mijn stem en is verblijd als het die hoort, en dankbaar voor de versnaperingen die ik het breng. Kortom ik houd van dit paard, gelijk het paard van mij. Hoe zou ik er dan afstand van kunnen doen.«

»Is er dan niets van hooger waarde, dat ik u in de plaats geven kan?«

Mirza zweeg eerst en dacht een poos na. Eindelijk zeide hij:

»Ik zou dit paard, dat mij gewond uit den strijd heeft gedragen voor niets ter wereld willen missen, tenzij .... voor een trouwen, oprechten vriend. Want die is toch nog beter dan ook het trouwste dier.«

De koning glimlachte, doch zei ernstig:

»Ik zal over uw voorstel nadenken, en beloof u het aan te nemen als het uitvoerbaar is.«

Daarmee vertrok Mirza. Vele jaren nog heeft hij den koning gediend. Maar het paard is het zijne gebleven. Nooit heeft de vorst er meer over gesproken.

Hoe zou dat gekomen zijn?

HET KLEINE.

Frederik Wouters was de naam van een knaap, die jaren geleden de christelijke school bezocht, en door zijn vromen onderwijzer werd opgevoed in de leer en vermaning des Heeren. Onder anderen werd hem lust ingeboezemd voor het Zendingswerk, om den Heidenen het Evangelie van Christus te brengen.

Eens kwam een zendeling de school bezoeken, en sprak met de kinderen over de heidenen, hun afgoderij en hun bekeering tot God door het woord der prediking. Frederik werd er diep door getroffen, en toen de zendeling den kinderen verzocht voor de heidenen te bidden en te werken, drong dat diep in Frederiks hart.

Maar wat te doen? Zijn ouders waren arm, konden weinig missen; hij zelf nog minder. Maar waar een wil is, is een weg. Hij dacht na en vond er een. Dicht bij woonde een blikslager in wiens werkplaats Frederik dikwijls mocht komen. Op den grond lagen overal afsnijdsels en afknipsels van blik, die bij het opruimen werden weggeworpen.

»Mag ik die hebben?« vroeg Frederik.

»Gerust« zei de blikslager, »wij gebruiken ze toch niet.«

Zoo kon Frederik allengs heel wat opzamelen. Toen dit geschied was, verkocht hij zijn lading een grooten zak vol, en het slot was dat hij bijna een rijksdaalder aan den meester kon brengen voor de Zending. Verbaasd stond de man te kijk. Tot Frederik zei hij:

»Je bent getrouw geweest in het kleine. De Heere zegene het ook voor je zelf.«

Frederik Wouters is later zelf zendeling geworden, en heeft velen de goede Boodschap gebracht.

Hoogenbirk.

Buitenland.

Duitschland. School, Kerk en Staat. Wat zal er in Duitschland van kerk en school worden? Deze vraag stelden wij ons dikwijls en zochten de beantwoording in allerlei bladen, doch konden tot hiertoe geen definitief antwoord vinden. Wel hebben wij over het algemeen den indruk gekregen, dat de sociaaldemocratische regeering van Pruissen tegenover de kerk gematigd wil optreden. Dit is denkelijk te danken aan het Bolsjewistisch gevaar; men wil kerkelijke kringen niet verbitteren.

De Minister van Eeredienst Hänisch had zich volgenderwijze over de verhouding van kerk en school uitgelaten:

De school heeft als taak de kinderen des volks als staatsburgers op te voeden. Zij hebben aanspraak op onderwijs in alle vakken dat niet beïnvloed is door confessioneele inzichten, en dat in het niveau staat van den tegenwoordigen stand der wetenschap. De kerk heeft alleen met hare leden te rekenen; haar taak is, in de Godsdienstige behoeften, naar haar gevoelen, te voorzien.

Bij scheiding van kerk en school zullen beide pas rechten verkrijgen.

In de staatsschool moet Godsdienstonderwijs gegeven worden, doch in een wetenschappelijken geest, zoodat niet alleen de geschiedenis der religie verhaald wordt, maar ook uitkomt welke cultuurverschijnselen een Godsdienstigen grondslag hebben. Ook behoort het Godsdienstonderwijs op het gemoed der leerlingen te werken, het mag niet vervallen tot een oppervlakkige moraal. Dit onderwijs kan van wege de Kerkbesturen worden aangevuld in dogmatischen zin. Als men van beide zijden taktvol optreedt, zijn conflicten tusschen Kerk en School uitgesloten. Wederzijds moet men vervuld zijn met de begeerte om te voldoen aan de innerlijke behoeften der menschelijke ziel. Op de staatsscholen zal aan het dogmatisch catechetisch onderwijs, dat in opdracht van de kerk of ook door onderwijzers, die dit vrijwillig wenschen te doen, gegeven wordt, een plaats op den rooster der lessen in het schoolgebouw ingeruimd worden.

De vraag van scheiding van Kerk en Staat gaat de Pruisische wetgevende vergadering aan. Deze alleen zal moeten beslissen of ze zal plaats hebben en op welke manier zij zal geschieden. Het is bekend, dat zich de Kerk reeds sedert tal van jaren op die scheiding heeft voorbereid. Ons is daarvan niets bekend. Wel is jarenlang over hetgeen komen kon, gediscussieerd, doch van eenige voorbereiding, behalve de bespreking van het vraagstuk, is tot ons niets doorgedrongen.

De Kerk moet het recht op haar eigendommen behouden en mag niet in haar Godsdienstigen, zedelijken en liefdadigen arbeid belemmerd worden.

Omdat alle Kerken gelijk zijn voor de wet, moeten ook de bijdragen van den Staat aan de Kerk ophouden. Doch dit zal niet plotseling geschieden, men wil het overgangstijdperk ruim nemen.

Over het algemeen genomen, klinkt dit alles niet onwelwillend. Als de heer Hoffmann aan het bewind gebleven was, zou men zeker iets anders vernomen hebben, maar laat ons niet vergeten, dat de minister van eeredienst Hänisch van zijn vroegeren collega niet in beginsel maar alleen in taktiek verschilt. Hoffman was brutaal en liet uitkomen dat hij de Kerk knechten wilde, maar Hänisch is voorzichtig. Doch ook hij wil de Kerk, al zal zij uit de staatskas op den duur niets meer ontvangen, aan den Staat onderworpen houden. Hij liet zijn medewerker Dieterich, die volgens zijn opdracht in onderscheiden steden voordrachten hield, verklaren, dat de regeering zich beschouwde als de opvolgster van het Pruisische Koningschap en dat zij daarom voorloopig het sumepiscopaat over de Evangelische Kerk zou uitoefenen. Dit woord »voorloopig" is weer taktisch goed gekozen. Maar wij vreezen dat de Ev. Kerk aan den greep van de socialistische regeering niet zal ontkomen. Opmerkelijk dat men over de Roomsche Kerk niet spreekt, en ook niet over de Joden, maar alleen van de Evangelische kerk. Als straks, naar wij hopen, het Bolsjewistisch gevaar niet zoo dreigend meer is, zal men zien dat er een college aangesteld wordt, om uit naam der regeering als sumepiscopus (opperste bisschop) der Ev. Kerk te fungeeren. Door velen die de Ev. kerk liefhebben, is tegen het sumepiscopaat van den Pruisischen Koning geprotesteerd. Daarom werd de bekende hofprediker Stöcker door Wilhelm II ontslagen; de Koning kon van hem niet dragen dat hij »meer vrijheid en meer zelfstandigheid" voor de Ev. Kerk vroeg. In plaats van nu het sumepiscopaat aanstonds af te schaffen, gaat de socialistische regeering het bestendigen!

Zwitserland. Een oproeping aan de Protestanten van alle landen.

Een oproeping van de kerkelijke pers van alle richtingen in Zwitserland wordt gericht tot de christenen van alle landen. De Protestanten van Frankrijk, Engeland en Amerika worden nadrukkelijk gewezen op den vreeselijken nood, waarin Duitschland en Oostenrijk verkeeren, waardoor te vreezen is dat honderdduizenden kinderen en vrouwen door ondervoeding en honger ten gronde gaan. Het is te vreezen, dat onder dezen druk zich een geest van verbittering zal meester maken van het Duitsche volk, waardoor een werkelijke vrede onmogelijk gemaakt en de begeerde volkengemeenschap van meet af tot werkeloosheid veroordeeld wordt. Voor de Christelijke gedragslijn moet alleen de regel van Christus maatgevend zijn, die den scheidsmuur heeft doen vallen, die tusschen de volken en hunne schuld staat. Voorts spreken de Zwitsersche Protestanten het uit, dat zij oprecht deelnemen in den nood van hunne geloofsgenooten in Duitschland. Ook in den tegenwoordigen noodtoestand moeten zij vast blijven staan in de onverlieesbare geestelijke kracht van het Duitsche volk en in de hoop, dat een betere toekomst te verwachten is, en dit te meer, wijl door de politieke omwenteling de grondslag voor een toenadering der Duitsche christenheid tot de democratische landen gegeven is. Aan het Duitsche volk zal een nieuwe geboorte gegeven worden, waarbij het beste en gewichtigste van zijn historisch erfgoed, het erfdeel der reformatie, op nieuw zal uitspruiten. Ook het ongeluk van een volk moet naar het Goddelijk plan de komst van Zijn rijk dienen, en wanneer alle landen en kerken er ernst mêe maken zich aan den Geest van Jezus te onderwerpen, zal ook het alles verwoestend materialisme overwonnen worden, dat de hoofdschuld van den oorlog draagt.

Het komt ons voor, dat in geloovige kringen van Duitschland dit woord van deelneming en bemoediging in den zwaren tijd die doorleefd wordt, niet zal opbeuren, hoe goed het ook bedoeld is. De nieuwe democratische koers die in Duitschland gevolgd wordt, dreigt al te zeer alles wat de Reformatie ten goede van het Duitsche volk gewrocht heeft, te verwoesten, dan dat de geloovigen zich kunnen voorstellen, dat daaruit iets goeds voor de komst van Gods Koninkrijk zou voortkomen. Wanneer waarlijk de beginselen der Reformatie op nieuw in Duitschland nieuwe uitspruitsels gaan geven, zal dit tot uitwerking hebben, dat men de beginselen gaat verfoeien die het land aan den rand van den afgrond hebben gebracht. Luther leerde, de rechtvaardigmaking door het geloof alleen, èn Gods Woord de eenige regel voor geloof en leven — ook voor den Staat. Deze twee beginselen worden door de Duitsche revolutionairen als met voeten vertreden.

Gemengd Nieuws.

De tyrannie van de Bolsjewiki.

In een Engelsch blad lezen wij:

»Gelijk bekend is neemt het Rabbinaal tractaat »Zedeleer der vaderen", een belangrijke plaats in bij het onderwijs der Joodsche jeugd. Hoe uitnemend gepast moet in deze dagen van Bolsjewikische tyrannie in Rusland. Polen en Hongarye, de uitspraak van Rabbi Chanina in hoofdstuk 3 afd. 2 klinken: »Bidt voor het welzijn van de Regeering, al was het maar alleen uit vrees, dat de menschen elkander levend zouden verslinden."

De uitdrukking is ontleend aan Ps. 124 en het doel is, te laten uitkomen dat zonder de straf die door de bestaande macht zou kunnen opgelegd worden, een veilig leven in de wereld niet mogelijk is.

Swarzburg—Sondershausen. De *Reichsbote* schrijft: „Gelijk recht voor allen! De Landdag van Schwarzburg—Sondershausen besloot aan alle dienstdoende Staatsambtenaren met inluiting van de onderwijzers der volksschool met hunne weduwen en weezen een duurtetoeslag te geven. Alleen de predikanten werden daarvan uitgesloten, ofschoon zij volgens het daar bestaande recht staatsambtenaren zijn. Het besluit om den predikanten geen toeslag te geven, werd aangenomen met ses burgerlijke stemmen tegen. Nader wordt hieromtrent bericht, dat deze gelegenheid door de sociaal-democratische sprekers werd aangegrepen om hatelijke uitvallen tegen de kerk en de predikanten te doen. De predikanten moesten hun tekort maar uit hun nevenverdiensten dekken, terwijl men altijd het hebben van nevenverdiensten bij ambtenaren afkeurt. Waarin zouden bovendien die nevenverdiensten op het land bestaan? Dat de in April 1918 besloten scheiding van kerk en staat nog niet ten uitvoer gelegd was, werd den predikanten geweten. Ten onrechte; zij waren toch niet in staat geweest met de Staatsregeering te onderhandelen, terwijl zij sedert jaren de noodzakelijkheid van een bespreking dezer taak hadden bepleit. Verder werd den predikanten verweten, dat zij bij hunne toespraken op den kansel en op de kerkhoven strafpredikatiën hielden, die een pijnlijken indruk op de hoorders maakten. Ook werd de uitdrukking gehoord, dat wanneer al de predikanten hunne plaatsen verloren, zij spoediger vergeten zouden zijn dan al de afgeschafte dynastiën. De vertegenwoordiger der regeering antwoordde hierop, dat deze bewering weersproken werd door de langdurige ervaring, dat eene gemeente de opheffing van een predikantsplaats zich zeer ongaarne liet welgevallen. „Overigens vrees ik, dat wij allen, ook gij, naar Staatssteun uitzien. Wij zullen er wellicht nog naar verlangen, dat eene Kerk onzen Staat steunt!"

Deze onverkwikkelijke dingen doen zien, wat eene kerk heeft te verwachten, als hare belangen aan de sociaal-democratie zijn toevertrouwd.

Winckel.

Officieele Berichten.

Gereformeerd Traktaatgenootschap „Filippus".

De eerste zending traktaten over het jaar 1919 wordt den leden gratis en franco toegezonden. Men zie achterstaande advertentie.

Namens het Bestuur van „F."
J. ter Borg, Secr.

Wolvega, 1 Mei 1919.

Classe Barendrecht.

Korte notulen van de Vergadering der Classe Barendrecht, gehouden 5 Maart te Barendrecht.

1. Namens de roepende Kerk van Numansdorp opent Ds. E. J. van Voorst de vergadering, laat zingen Ps. 84 : 3, leest Ps. 84 en gaat voor in gebed. Met weemoed wordt het verscheiden van Ds. Verlare herdacht.

2. Ds. D. J. Couvée en van Schaik worden aangewezen om de credentiebrieven na te zien. Zij rapporteeren, dat de afvaardiging regelmatig geschiedde, ofschoon Klaaswaal slechts door één afgevaardigde is vertegenwoordigd, enkele Kerken een secundus deputeerden. Het Moderamen wordt gevormd door Ds. v. Voorst